

ЦЕНТР ПРАВ ЛЮДИНИ

ПРИМУСОВЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТА ДЕПОРТАЦІЯ ДО РФ ДІТЕЙ ІЗ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Аналітична записка

ЗМІСТ

Вступ	3
Резюме дослідження	5
1. Загальний опис ситуації та кваліфікація	7
2. Закриті дитячі заклади	9
3. Таборування дітей	14
4. Практики «перевиховання» дітей	18
5. Поміщення дітей під опіку в Росії	22

ВСТУП

Після початку широкомасштабної збройної агресії проти України почала з'являтися інформація про факти вивезення дітей із тимчасово окупованих РФ територій України на території, окуповані до 24 лютого 2022 року, або на територію РФ.

Утім, вивозити дітей з окупованих територій Криму, Донецької та Луганської областей Росія почала ще у 2014 році¹.

Але безпосередньо перед початком повномасштабного вторгнення 18 лютого 2022 року розпочалася «евакуація» з територій Донецької та Луганської областей, окупованих на той час, і однією з категорій осіб, яких вивозили найперше, стали діти з притулків та інтернатів².

Ця практика була поширена на Маріуполь відразу після захоплення міста російською стороною, а восени дітей почали вивозити із притулків та інтернатів Херсонської області з наближенням українського наступу та збільшенням вірогідності деокупації цих територій.

Крім того, протягом літа 2022 року Росія стала впроваджувати нову тактику переміщення дітей — відправляти їх «на відпочинок» чи «лікування» до таборів та санаторіїв на території окупованого Криму та регіонів РФ. Після закінчення зміни, на яку батьки погоджувалися, дітей відмовлялися повертати через «безпекову ситуацію». Протягом відпочинку дітей також залучали до освітніх та культурних заходів за російською програмою, а з початком осені більшість із них влаштували до місцевих навчальних закладів, де навчають за російською програмою.

Особливу небезпеку становить кампанія передавання українських дітей, як сиріт, так і тих, чиї батьки були позбавлені батьківських прав, і які мають родичів на території України, під опіку та піклування в російські сім'ї з перспективою усиновлення.

Даний аналітичний звіт спрямований на побудову загальної картини щодо політики Росії в переміщенні українських дітей, щодо методів перевиховання

1 The Stolen Children: How Russia Attempts To Kidnap Ukraine's Future, Fedosiuk Tetiana / International Centre for Defence and Security, February 2023: <https://icds.ee/en/the-stolen-children-how-russia-attempts-to-kidnap-ukraines-future/>

2 Депортація місць несвободи Херсонської області. Аналітична записка Центру прав людини ZMINA, 2023.

через залучення до навчання за російською освітньою програмою та щодо передавання дітей під опіку та піклування в російські сім'ї. Вивчення всіх цих аспектів в сукупності дозволить зробити висновки про наявність ознак депортації українських дітей та злочину геноциду в частині передавання дітей з однієї групи в іншу. Окрему увагу приділено системі опіки та піклування в Росії для визначення небезпеки перебування українських дітей в російських сім'ях.

Аналітичний звіт охоплює період від початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року до 11 березня 2023 року.

Даний аналітичний звіт ґрунтується на інформації, зібраній Центром прав людини ZMINA як із відкритих джерел, так і внаслідок документування свідчень осіб, які постраждали або ж стали свідками злочину депортації та примусового переміщення, зокрема керівників і працівників та підопічних місць несвободи, а також на аналізі повідомлень органів державної влади РФ та окупаційних адміністрацій щодо вивезення, розміщення, організації освіти дітей, примусово переміщених на інші окуповані території України чи депортованих до РФ, та щодо передавання таких дітей під опіку та піклування в російські сім'ї.

РЕЗЮМЕ

1. Міжнародне гуманітарне право передбачає абсолютну заборону на переміщення дітей в інші держави (враховуючи особливу вразливість цієї категорії захищених осіб та те, що вони не можуть робити інформований вибір самостійно) з єдиним винятком – невідкладні причини, пов'язані зі станом здоров'я. Заборона примусового переміщення стосується і переміщення в межах окупованих територій, за винятком евакуації, за наявності правомірних для неї підстав. На окупаційну державу також покладаються зобов'язання не перешкоджати установам, відповідальним за піклування про дітей, на території, яку вона окупувала, та підтримувати їхнє функціонування.
2. Вивезення установ, відповідальних за піклування про дітей, до РФ розпочалося ще до повномасштабного вторгнення. Такі установи на територіях України, окупованих РФ до 24 лютого 2022 року, вивезти було набагато легше через уже сформований за тривалий період механізм та окупаційну інфраструктуру. Проте примусове переміщення спочатку на інші окуповані території з давно встановленою окупаційною системою, а потім і депортацію Російська Федерація проводить і на територіях, окупованих після початку повномасштабного вторгнення.
3. Ще один метод вивезення дітей з окупованих територій України – відправляти їх у табори на тимчасово окуповану територію Криму чи в РФ. Російська сторона заявляє про «оздоровлення» дітей, однак процес вивезення супроводжується численними маніпуляціями та порушеннями: російська сторона використовує вразливий стан батьків, їхнє бажання забезпечити дітей від обстрілів і труднощів життя на окупованій території, вводить в оману щодо характеру та тривалості такого «відпочинку». Після закінчення змін їх зазвичай продовжують, не повертаючи дітей батькам із різних приводів: небезпека обстрілів, проукраїнські погляди.
4. Таборування також використовується для «перевиховання». Зокрема, під час усього перебування в таборах для дітей влаштовують навчання та культурну програму, засновану на російській пропаганді, а з осені 2022 року їх залучили до навчання за російськими стандартами освіти, що включають неправдиву інформацію про вторгнення Росії в Україну, а також «патріотичне виховання», яке супроводжується мілітаризацією навчання. Всі ці заходи проводять за ініціативи та широкої підтримки політичного керівництва РФ.

5. Передавати РФ українських дітей під опіку та піклування, а також визнавати українських дітей громадянами РФ для спрощення їх усиновлення — це порушення зобов'язання держав поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, а також право змінювати громадянський статус дітей. Таке передавання дітей має ознаки злочину геноциду в частині насильницького передавання дітей з однієї людської групи в іншу, зокрема, враховуючи обставини: занурення дітей в російську систему освіти відразу після переміщення; поміщення дітей під опіку чи піклування в російські сім'ї замість належного пошуку родичів в їхній національній групі та передавання таких дітей відповідальним органам України; процедуру усиновлення дітей, яка передбачає закриття інформації про дитину; а також можливість для нових «батьків» змінити її персональні дані, що унеможлиблює її подальшу ідентифікацію.

ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС СИТУАЦІЇ ТА КВАЛІФІКАЦІЯ

Стаття 78 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року встановлює пряму заборону перемішувати дітей до іноземної держави і вказує єдину виключну обставину, за якої переміщення дітей, що перебувають на окупованій території, може бути дозволене — невідкладні причини, пов'язані зі станом здоров'я чи лікуванням. У випадку з дітьми не враховується навіть загальне правило, передбачене для всіх захищених осіб: **безпека населення та військова необхідність не є дозволеними підставами для переміщення дітей за межі країни.**

При цьому навіть у разі наявності єдиної підстави наголошується на тому, що така евакуація повинна бути тимчасовою, і мають бути вжиті всі необхідні заходи, щоб забезпечити швидке повернення, щойно зникли обставини, які зробили евакуацію необхідною. Для полегшення повернення дитини в державу громадянства має бути надана вичерпна інформаційна картка на кожну дитину, яку евакуювали, до Центрального довідкового агентства Міжнародного комітету Червоного Хреста.

Держава в ході такої евакуації має докласти максимальних зусиль, щоб знайти родичів або опікунів дитини й отримати їхню письмову згоду. Якщо такі особи не можуть бути знайдені, вимагається письмова згода на евакуацію від осіб, які за законом або звичаєм несуть основну відповідальність за опіку над дітьми.

При цьому лише такої згоди недостатньо. За відсутності єдиної законної підстави згода відповідальних осіб не робить переміщення дітей законним. Крім того, така згода має бути вільною, тобто наданою без застосування примусу. Будь-які посилення на бажання чи згоду самих дітей на таке переміщення також не роблять переміщення законним, адже діти з огляду на свій статус не можуть надати інформовану згоду.

Заборона примусового переміщення стосується і переміщення в межах окупованих територій. У цьому разі застосовується загальне правило щодо заборони примусового переміщення захищених осіб та передбачається лише дві законні підстави для евакуації. Щодо дітей заборона переміщення має особливе значення через те, що вони не можуть робити інформований вибір самостійно, а також через можливість нанесення непоправної шкоди дитині таким переміщенням в уже наявних умовах стресу.

Окремо варто виділити права дітей не бути розлученими зі своєю сім'єю. Держави зобов'язані поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки³. Діти не можуть бути розлучені з батьками всупереч їхньому бажанню, і єдиний виняток — коли компетентні органи згідно з судовим рішенням визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в найкращих інтересах дитини⁴.

Передбачається, що запит дитини чи її батьків на в'їзд у державу-учасницю Конвенції про права дитини (якою Росія є) або виїзд із неї для возз'єднання сім'ї мають розглядатися державами-учасницями позитивним, гуманним і оперативним чином⁵. Держави-члени конвенції також зобов'язані вживати заходів для боротьби з незаконним переміщенням і неповерненням дітей із-за кордону⁶.

За даними Національного інформаційного бюро України, станом на 11 березня 2023 року депортованими вважаються 16 226 дітей⁷. При цьому жодної інформації щодо дітей, переміщених без правомірних на це підстав, російська сторона не передає, всупереч своїм зобов'язанням.

3 Стаття 8 Конвенції про права дитини: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

4 Стаття 9 Конвенції про права дитини: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

5 Стаття 10 Конвенції про права дитини: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

6 Стаття 11 Конвенції про права дитини: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

7 Платформа «Діти війни»: <https://childrenofwar.gov.ua>

ЗАКРИТІ ДИТЯЧІ ЗАКЛАДИ

Окупаційна держава насамперед зобов'язана забезпечувати належну роботу дитячих установ. Це зобов'язання передбачає вимоги як не втручатися в їхню діяльність, так і активно їх підтримувати. Окупаційна держава повинна утримуватися від реквізиції персоналу, приміщень чи обладнання, які використовуються такими установами, а також у співпраці з місцевою владою переконатися в тому, що ці установи отримують їжу, медикаменти та все необхідне для продовження роботи.

Це зобов'язання окупаційної влади дозволяє зробити висновок, що першочерговим завданням є забезпечення функціонування таких закладів на окупованій території. Окупаційна держава зобов'язана зробити все можливе, щоб вони могли повноцінно й безперервно функціонувати на території, де вони розташовані, адже будь-які порушення цього процесу можуть нанести непоправну шкоду фізичному та психологічному розвитку підопічних.

Роль окупаційної держави обмежується лише тим випадком, коли місцева влада не виконує своїх обов'язків, і відсутні родичі, які можуть забезпечити догляд та навчання дитини. Лише в такому разі окупаційна держава може передати таких дітей уповноваженим особам чи установі. Згідно зі статтею 24 IV Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, такі особи за можливості мають бути тієї ж національності, спілкуватися тією ж мовою та сповідувати ту ж релігію, що й діти, про яких ті піклуються. При цьому питання про територіальність такого піклування навіть не ставиться: міжнародне гуманітарне право передбачає повну заборону на переміщення дітей.

Проте Росія масово переміщує дитячі установи та окремих їх підопічних. Часто це відбувається в межах окупованих територій України, але цей етап зазвичай є проміжним, надалі установи та підопічних переміщують на територію РФ або ж відразу влаштовують під опіку російських сімей.

Вивезення дитячих установ до РФ розпочалося ще до повномасштабного вторгнення, зокрема 18 лютого 2022 року була оголошена «евакуація» з «ДНР» та «ЛНР»⁸. Уже 19 лютого 2022 року на кордон РФ прибули перші автобуси із 225 вихованцями Донецької школи-інтернату № 1⁹. 27 лютого 2022 року з'явилася інформація про поселення «біженців з Донбасу», «евакуйованих» напередодні повномасштабного вторгнення, на території Ростовської області РФ, зокрема про прибуття 19 лютого 2022 року дітей із трьох будинків-інтернатів Донецька в спортивно-оздоровчий комплекс «Ромашка» на території Неклінівського району Ростовської області РФ. Серед них і Донецька школа-інтернат № 1. У «Ромашці» розмістили 457 дітей¹⁰. 23 квітня 2022 року з'явилося інтерв'ю з директоркою установи, яка заявила, що рішення про евакуацію було ухвалене «за лічені хвилини» ще до повномасштабного вторгнення, а всі діти «дали свою згоду» на те, щоб їх передали до сімей у Росії¹¹.

2 жовтня 2022 року стало відомо про переміщення 39 вихованців Донецької школи-інтернату № 1, які раніше перебували на території Ростовської області, у російське місто Кіров. У жовтні вони мали пройти медогляд і почати навчання¹².

5 серпня 2022 року Уповноважена при президенті РФ з прав дитини Марія Львова-Белова відвідала тимчасово окуповану територію Луганської області та

8 Главы ДНР и ЛНР объявили о начале массовой эвакуации / РИА Новости, 18.02.2022: <https://ria.ru/20220218/evakuatsiya-1773598104.html>

9 Ростовская область начала прием эвакуированных с Донбасса / ВестиRU, 19.02.2022: <https://www.vesti.ru/article/2679189>

10 Колонны с автобусами и около 200 ПВР: как размещали беженцев из ЛНР и ДНР в Ростовской области / DONTR.RU, 27.02.2022: <https://dontr.ru/novosti/kolonny-s-avtobusami-i-okolo-200-pvr-kak-razmeshchali-bezhentsev-iz-lnr-i-dnr-v-rostovskoy-oblasti/>

11 Каждый день дети Донецка прислушивались к ракетам / 360, 23.04.2022: <https://360tv.ru/tekst/obschestvo/kazhdj-den-deti-donetska-prislushivalis-k-raketam/>

12 В Киров прибыли 39 детей из Донецкой школы-интерната / Свой Кировский, 02.10.2022: <https://kirov-portal.ru/news/poslednie-novosti/v-kirov-pribyli-39-detej-iz-doneckoj-shkoly-internata-31840>

повідомила, що з території так званої «ДНР» до російських родин влаштовано під опіку 160 дітей, із них 133 вже отримали російське громадянство. В так званій «ЛНР» таких дітей 442, і ще 90 підлітків старше 16 років, які навчаються у коледжах. Зі слів Львової-Белової, йшлося про дітей, які довгий час жили в інтернатах як сироти. Дітей планувалося віддати у сім'ї в Астраханській, Волгоградській, Ленінградській, Мурманській, Нижегородській, Новосибірській, Омській, Пензенській, Самарській, Тюменській та Челябінській областях Російської Федерації.

На спільній нараді представників влади так званої «ЛНР» та Марії Львової-Белової було ухвалене рішення, що найближчим часом 104 дитини, які перебувають у дитячих соціальних установах «ЛНР», готуватимуться до передавання під опіку до російських родин. Також було ухвалене рішення про створення в «ЛНР» банку даних дітей-сиріт та дітей, які залишилися без опіки¹³.

13 жовтня 2022 року з тимчасово окупованої Луганської області в Новосибірську область Російської Федерації привезли 24 дітей-сиріт віком до 16 років для передавання вісьмом російським прийомним сім'ям¹⁴.

Дитячі установи на територіях України, окупованих Росією до 24 лютого 2022 року, вивезти було значно легше через уже сформований за тривалий період механізм та окупаційну інфраструктуру. Однак лише цими територіями РФ не обмежується. Примусове переміщення спочатку на інші окуповані території України з давно встановленою окупаційною системою, а потім і депортацію Росія проводить і на територіях, окупованих після початку повномасштабного вторгнення.

Донецька обласна прокуратура також відкрила провадження щодо випадків примусового переміщення та депортації з міста Маріуполь. Зокрема, у березні 2022 року збройні сили РФ під приводом евакуації примусово вивезли на окуповану до 24 лютого 2022 року територію Донецької області 12 неповнолітніх пацієнтів Обласного дитячого кістково-туберкульозного центру Маріуполя. Ще 14 вихованців двох дитячих будинків сімейного типу разом із трьома прийомними батьками були вивезені з Маріуполя до Ростовської області РФ¹⁵.

Ця практика набула поширення також у Херсонській області, окупованій у перші тижні після початку вторгнення РФ, що не дало можливості евакуювати дитячі заклади з цієї території.

13 Давайте дадим им шанс — Мария Львова-Белова о детях-сиротах в ЛНР / Офіційний вебсайт Уповноваженої при Президенті РФ з прав дітей, 05.08.2022: <http://deti.gov.ru/articles/news/davajte-dadim-im-shans-mariya-l-vova-belova-o-detyah-sirotah-v-lnr>

14 Новосибирские семьи приняли детей из ЛНР / РИА Новости, 13.10.2022: <https://ria.ru/20221013/siroty-1823636704.html?in=t>

15 Примусова евакуація дітей з Маріуполя до РФ та псевдореспублік — розпочато розслідування / вебсайт Офісу Генерального прокурора, 11.04.2022: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/primusova-evakuaciya-ditei-z-mariupolya-do-rf-ta-psevdorespublik-rozpocato-rozsliduvannya>

2 червня 2022 року до Центру соціально-психологічної реабілітації дітей Херсонської обласної ради, де перебувало 52 дитини, приїхали військові РФ і провели огляд дітей і закладу. Директор вирішив віддати частину дітей їхнім батькам або родичам дітей – бабусям, дідусям тощо. Передавання дітей було оформлено відповідно до українського законодавства. 17 дітей не мали близьких родичів, і було ухвалене рішення передати дітей у родини працівників закладу. Станом на 2 липня 2022 року в закладі перебувало 5 хлопців віком 14–17 років разом із директором, і ще одна дитина перебувала в лікарні. Коли 2 липня 2022 року військові приїхали до закладу, вони забрали документи, комп'ютери та систему відеоспостереження, щоб з'ясувати, де діти¹⁶. Вони провели бесіду з присутніми п'ятьма хлопцями, які відмовились виїздити в РФ на оздоровлення і взагалі виїздити будь-куди. Таким чином директору вдалося врятувати дітей від примусової депортації. На сьогодні майже всіх дітей закладу евакуювали у відповідні заклади безпечніших міст України.

При цьому 15 липня 2022 року російські військові привезли в Центр соціально-психологічної реабілітації дітей Херсонської обласної ради 15 дітей-сиріт, вихованців Новопетрівської спеціальної школи (Комунальний заклад «Новопетрівська спеціальна школа» села Новопетрівка Снігурівського району Миколаївської обласної ради), що на той час перебувала на лінії фронту. Миколаївських дітей російські військові привезли на військових машинах і тримали їх на контролі протягом усього часу перебування в Степанівці, де розташований згаданий центр, тому сховати цих дітей можливості не було. Діти жили в Центрі до 19 жовтня 2022 року, а з відступом із Херсону росіяни забрали їх із собою¹⁷. Директору повідомили, що везуть їх до Генічеська Херсонської області, проте водій автобуса сказав, що їдуть у Крим. Через три дні директор зміг зв'язатися з директоркою Новопетрівської спеціальної школи, державним опікуном дітей. Вона від липня 2022 року переїжджала разом зі своїми вихованцями і повідомила, що їх привезли до міста Анапа Краснодарського краю РФ. Далі провели тривалу рятувальну операцію, і нині вихованці Новопетрівської спеціальної школи перебувають у безпеці на території Грузії¹⁸.

На момент окупації в Херсонському обласному будинку дитини перебувало близько 100 дітей. У квітні 2022 року повідомлялося, що у цьому будинку було вже 58 дітей, і вони довгий час ховалися від обстрілів та бомбардувань військових РФ у підвальному приміщенні. Адміністрація будинку дитини та Служба у справах дітей не могли гарантувати безпечного переміщення дітей на терито-

16 Ukraine War: Chilling moment Russians came for Ukrainian orphans / Sky News YouTube channel, 21.12.2022: <https://www.youtube.com/watch?v=c9js35juYBI>

17 Росіяни зі зброєю вдерлися в дитбудинок на Херсонщині, щоб викрасти дітей (відео) / УНІАН, 22.12.22: <https://www.unian.ua/society/rosiyani-zi-zbroeyeyu-vderlisya-v-ditbudinok-na-hersonshchini-shchob-vikrasti-ditey-video-12087105.html>

18 Росіяни хотіли викрасти 52 дітей з Херсонщини! Не дали їм це зробити! — Володимир Сагайдак / ТСН, 03.01.23: <https://tsn.ua/youtube/rosiyani-hotili-vkrasti-52-ditey-z-hersonschini-nedali-yim-ce-zrobiti-volodimir-sagaydak.html>

рію, підконтрольну Уряду України, адже про гуманітарний коридор із Херсонщини домовитися не вдалося. На цьому етапі почалися проблеми з продуктами харчування, ліками, засобами гігієни, адже російська сторона не пускала до міста гуманітарну допомогу¹⁹. Всіх дітей з Будинку дитини вивезли в Крим, їхня подальша доля невідома. 46 дітей віком до п'яти років вивезли до Сімферополя машинами швидкої допомоги. Серед 46 «евакуйованих» 18 дітей позбавлені батьківського піклування, 9 – тимчасово влаштовані, 19 – без юридичного статусу (відібрані із сім'ї)²⁰. Про це переміщення також заявив «заступник голови губернатора Херсонської області» Кирило Стремоусов²¹.

При цьому 26 січня 2023 року на сайті російського видання «Вёрстка» було опубліковано статтю «Российские власти вывезли не менее 14 сирот из Херсона младше пяти лет в крымский детдом «Ёлочка»»²², в якій автори висловлюють підозру, що ці 14 дітей – з групи із 46 дітей, вивезених з Будинку дитини. Всіх 14 дітей було сфотографовано в одних і тих само інтер'єрах дитячого будинку «Ялинка», який спеціалізується на роботі з дітьми з ураженнями центральної нервової системи, порушеннями психіки та поведінки, слуху, зору та ВІЛ. Дитячий будинок підпорядковується кримському МОЗ.

Крім того, ялтинські волонтери, які побували в «Ялинці» під час приймання дітей-сиріт з Херсона, написали, що дітям потрібні теплі речі, штани, куртки та розвивальні іграшки, і оголосили збір коштів. Серед повідомлень, опублікованих щодо цього збору, збереглися повідомлення про прибуття до дитбудинку 46 дітей-сиріт з Херсону²³. В коментарях до повідомлення ця інформація також підтверджується.

Отже, з організованості та масовості випадків вивезення закладів, відповідальних за піклування про дітей, можна зробити висновок, що Російська Федерація свідомо втілює політику примусового переміщення та депортації дітей із українських дитячих закладів.

19 Уповноважений: у тимчасово окупованому Херсоні залишаються у небезпеці 58 дітей-сиріт / вебсайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, 14.04.2022: https://ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-u-timchasovo-okupovanomu-hersoni-zalishayutsya-u-nebezpeci-58-ditej-sirit

20 Росіяни вивезли 46 маленьких дітей із Херсона до Сімферополя – ОВА / Українська Правда, 21.10.2022: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/10/21/7372970/>

21 Сегодня из города Херсона был полностью эвакуирован дом малютки / телеграм-канал «заступника головы губернатора Херсонской области» Кирилла Стремоусова, 21.10.2022: https://t.me/Stremousov_Kirill/567

22 Российские власти вывезли не менее 14 сирот из Херсона младше пяти лет в крымский детдом «Ёлочка» / Вёрстка, 26.01.2023: <https://verstka.media/rossijskie-vlasti-vyvezli-ne-menee-14-sirot-iz-hersona/>

23 Переписка волонтерів, оприлюднена на особистій сторінці Єкатеріни Горелкіної Вконтакті, 28.10.2022: https://vk.com/wall36790778_12175

ТАБОРУВАННЯ ДІТЕЙ

На окупованих територіях України та в Росії було виявлено як мінімум 43 «табори», до яких приймали дітей з окупованих територій України²⁴.

У жовтні 2022 року «голова окупаційної адміністрації» Херсону Володимир Сальдо під час візиту до тимчасово окупованої території Криму заявив, що на оздоровлення до Криму приїде біля 5000 дітей з Херсонської області. При цьому, як зазначалося, на той момент в Криму вже перебувало близько 1500 дітей²⁵.

24 Russia's systematic program for the re-education & adoption of Ukraine's children Yale School of Public Health's Humanitarian Research Lab, 14.02.2023: <https://hub.conflictobservatory.org/portal/apps/sites/#/home/pages/children-camps-1>

25 Крым примет на отдых до пяти тысяч детей из Херсонской области — Сальдо / Лента новостей Крыма, 08.10.2022: <https://crimea-news.com/society/2022/10/08/975810.html>

Відомо також про випадок переміщення 350 дітей із Маріуполя за схожою схемою у вересні 2022 року до санаторію «Дубрава» в Солігорському районі Білорусі за дорученням білоруського президента Александра Лукашенка та за організацією процесу фондом Алексея Талая. Згідно із опублікованими даними, восени Білорусь мала прийняти більше тисячі «дітей з гарячих точок»²⁶.

Першу групу дітей із Харківської області відправили до табору у селі Кабардинка²⁷ Краснодарського краю Росії на початку серпня 2022 року. 203 дитини з Куп'янського району Харківської області були вивезені автобусами до Краснодару у супроводі військової поліції та так званого «МВС ЛНР». Частиною шляху з дітьми був мер Краснодару Андрей Алексеєнко. Дітей із окупованої частини Харківської області розмістили у дитячому таборі за кошти з бюджету Краснодарського краю РФ. До кінця серпня 2022 року було також заплановано привезти другу групу — ще 300 дітей²⁸. На той момент у таборі перебувало 350 дітей із Харківської області та Дебальцевого (Донецька область)²⁹.

За два тижні до відступу російських військ із Харківської області з прикордонного селища Козача Лопань до дитячого табору «Ведмежатко» у селищі Кабардинка, між Геленджиком та Новоросійськом, вивезли ще 20 дітей: семеро — зі Стрелечої, села на кордоні з Росією, ще 13 — із Козачої Лопані³⁰.

10 вересня 2022 року у Міністерстві праці та соціального розвитку Краснодарського краю Російської Федерації заявили, що діти з Харківської області, які перебувають на відпочинку в Геленджіку, залишаться в таборі на ще одну зміну «задля безпеки»³¹. А 22 вересня кубанські державні ЗМІ повідомили, що 223 дитини з Харківської області влаштували у початкові класи у школі № 7 Геленджика³².

26 В Беларусь на оздоровление прибыла вторая группа ребят с Донбасса / ОНТ, 26.09.2022: <https://ont.by/news/v-belarus-na-ozdorovlenie-pribyla-vtoraya-gruppa-rebyat-s-donbassa>; В Беларусь на оздоровление прибыла ещё одна группа детей Донбасса — Мариуполь, Донецк / А.Талай, 26.09.2022: <https://www.youtube.com/watch?v=mHdDmlSvuTY>

27 Село входить до складу муніципального утворення «місто-курорт Геленджик», Краснодарський край, РФ.

28 «Навіщо вам чужі діти?». Після деокупації Харківщини батьки не можуть повернути дітей, яких вивезли у Росію на літній відпочинок / Грати, 29.09.2022: <https://graty.me/uk/navishhovam-chuzhi-diti-pislya-deokupaczi%D1%97-harkivshhini-batki-ne-mozhut-povernuti-ditej-yakih-vivezli-u-rosiyu-na-litnij-vidpochinok/>

29 Более 200 детей из Харьковской области сейчас отдыхают в Геленджике / Кубанские Новости, 11.08.2022: <https://kubnews.ru/obshchestvo/2022/08/11/bolee-200-detey-iz-kharkovskoy-oblasti-seychas-otdykhayut-v-gelendzhike/>

30 «Навіщо вам чужі діти?». Після деокупації Харківщини батьки не можуть повернути дітей, яких вивезли у Росію на літній відпочинок / Грати, 29.09.2022: <https://graty.me/uk/navishhovam-chuzhi-diti-pislya-deokupaczi%D1%97-harkivshhini-batki-ne-mozhut-povernuti-ditej-yakih-vivezli-u-rosiyu-na-litnij-vidpochinok/>

31 Дети из Харьковской области останутся отдыхать в Геленджике на вторую смену / Кубань 24, 10.09.2022: <https://kuban24.tv/item/deti-iz-harkovskoj-oblasti-ostanutsya-otdyhat-v-gelendzhike-na-vtoruyu-smenu>

32 В Геленджике дети из Харьковской области начали обучение по школьной программе / Кубань 24, 22.09.2022: <https://kuban24.tv/item/v-gelendzhike-deti-iz-harkovskoj-oblasti-nachali-obuchenie-po-shkolnoj-programme>

У жовтні 2022 року з'явилася інформація про початок навчання 75 дітей із Харківської області, які раніше перебували у дитячому таборі «Ведмежатко» (село Кабардинка, РФ) у санаторно-оздоровчому комплексі «Перлина Росії» (Анапа, РФ). Також у санаторії перебували діти з Херсонської, Запорізької областей та невизнаних «ЛНР» і «ДНР», загалом понад 400 українських дітей³³.

На прес-конференції представниця окупаційної адміністрації Херсонської області — «начальниця департаменту освіти та науки Херсонської області» Тетяна Кузьміч розповіла, що триває процес організації «оздоровчого відпочинку» дітей з Херсона та області на курортах Російської Федерації. Для цього за регіонами РФ були закріплені окремі райони Херсонської області: діти з Генічеського та Новотроїцького районів мали бути вивезені в Республіку Адигею (дитячий оздоровчий табір «Лань», туристично-краєзнавчий табір «Гірська»), зі Складовського району — в Кабардино-Балкарську Республіку (санаторій «Гірське джерело»), із Бериславського району — у Псковську область, із Каховського району — у Рязанську область, місто Херсон було закріплене за Калінінградською областю, але вона не забирала дітей, а «оздоровлювала» їх в Євпаторії на території Криму. Також у переліку місць, куди направляли дітей, були Краснодарський край РФ («Перлина Росії»), Ростовська область РФ (табори «Козачок», «Азовське узбережжя»). На відпочинок заплановано відправити 2500 херсонських дітей³⁴.

8 жовтня 2022 року стало відомо, що окупаційна влада Херсонської області має намір відправити дітей з батьками та людей похилого віку на відпочинок на кілька тижнів до окупованого Криму, Ростовської області та Краснодарського краю РФ, щоб врятувати від обстрілів³⁵. 14 жовтня 2022 року було опубліковано повідомлення такого змісту: «Дети из Херсонской области выехали на отдых в другие регионы России», із коментарем віце-прем'єра РФ Марата Хуснулліна про необхідність першочергового вивезення дітей Херсонщини на територію РФ. Він також зазначив, що кілька тисяч дітей вже перебувають на території інших регіонів Росії у будинках відпочинку та дитячих таборах³⁶.

Російська сторона заявляла про «оздоровлення» дітей, проте процес вивезення супроводжувався численними маніпуляціями та порушеннями. Зокрема, насамперед російська сторона використовувала вразливий стан батьків, їхнє бажання убезпечити дітей від обстрілів та труднощів життя на окупованій території, наприклад, від браку їжі, при цьому обмежуючи можливість виїхати на

33 Анна Минькова проверила, как разместили в Анапе детей из присоединенных регионов / Кубань 24, 14.10.2022: <https://kuban24.tv/item/anna-minkova-proverila-kak-razmestili-v-anape-detej-iz-prisoedinennyh-regionov>

34 Продолжается программа по организации оздоровительного отдыха детей из Херсона и области на курортах Российской Федерации / ZOV Херсон, 12.08.2022: <https://kherson-news.ru/society/2022/08/12/20978.html>

35 Детей из Херсонской области отправят в Крым, Ростовскую область / РИА Новости, 08.10.2022: <https://ria.ru/20221008/deti-1822453496.html>

36 Дети из Херсонской области выехали на отдых в другие регионы России / РИА Новости, 14.10.2022: <https://ria.ru/20221014/deti-1824187647.html>

територію України. Також пропонували підписати «згоду на вивезення», в якій не вказано особу, якій доручають дітей, а також забирали документи (свідоцтво про народження) дитини³⁷.

При цьому наявна інформація про те, що у разі, якщо з дітьми приїжджали супровідники, адміністрації таборів вимагали, щоб дорослі залишили табори, аргументуючи це тим, що вони налаштовують дітей проти таборів і проти Росії та псують дисципліну. Стверджувалося, що супровідники не мають права на дітей. Супровідники з України заявляли, що якщо батьки хочуть забрати дітей, вони мають приїхати за ними самі³⁸.

Крім «затримки зміни», дітей також не повертали і з інших причин. Зокрема, 14-річного хлопця з Херсону мати відправила в табір у Криму 4 жовтня 2022 року, і за два тижні хлопець мав повернутися, але минуло два місяці. Наприкінці листопада 2022 року він переслав матері кілька голосових повідомлень від керівника табору, де той сказав, що хлопця не пустять назад до Херсона через його проукраїнські погляди. Керівництво табору продовжувало термін перебування хлопця, пояснюючи це міркуваннями безпеки, а потім, коли українські війська увійшли в Херсон, сказали, що він не може повернутися, оскільки місто тепер «окуповане» Україною³⁹.

У деяких випадках керівники російських таборів заявляли, що не планують повертати українських дітей. В інших випадках дітей переміщували із одного табору в інший, не повідомляючи про це батьків⁴⁰.

Згоду батьків на відправлення дітей у табори також важко назвати вільною, враховуючи залякування, важку гуманітарну ситуацію на окупованих територіях, обмеження виїзду на територію, підконтрольну Уряду України, та введення в оману щодо характеру та тривалості такого «відпочинку». Батьки зізнаються, що якби ці обставини їм було відомо заздалегідь, вони б не відправляли дітей⁴¹.

37 «Навіщо вам чужі діти?». Після деокупації Харківщини батьки не можуть повернути дітей, яких вивезли у Росію на літній відпочинок / Грати, 29.09.2022: <https://graty.me/uk/navishhovam-chuzhi-diti-pislya-deokupaczi%D1%97-harkivshhini-batki-ne-mozhut-povernuti-ditej-yakih-vivezli-u-rosiyu-na-litnij-vidpochinok/>

38 Написали подписчики, касаемо херсонских детей, которых забирали на «оздоровительные» курорты рассеи / Телеграм-канал ХЕРСОН: Война Без Фейков, 16.10.2022: https://t.me/kherson_non_fake/3881

39 Weeks turn to months as children become stuck at camps in Crimea / The Guardian, 27.12.2022: <https://www.theguardian.com/world/2022/dec/27/children-become-stuck-at-camps-in-crimea-ukraine-russia>

40 Там само.

41 «Навіщо вам чужі діти?». Після деокупації Харківщини батьки не можуть повернути дітей, яких вивезли у Росію на літній відпочинок / Грати, 29.09.2022: <https://graty.me/uk/navishhovam-chuzhi-diti-pislya-deokupaczi%D1%97-harkivshhini-batki-ne-mozhut-povernuti-ditej-yakih-vivezli-u-rosiyu-na-litnij-vidpochinok/>

4.

ПРАКТИКИ «ПЕРЕВИХОВАННЯ» ДІТЕЙ

Однією з основних цілей відправки дітей з окупованих територій України в табори в Криму та регіонах РФ є «перевиховання» – інтеграція українських дітей в систему освіти та дозвілля, затверджену російським урядом. Принаймні 32 з 43 встановлених таборів активно та систематично втілюють «освіту та культурний розвиток» українських дітей за російським зразком⁴². Програма включає російські наративи про природу повномасштабного вторгнення, історію російсько-українських відносин.

42 Russia's systematic program for the re-education & adoption of Ukraine's children Yale School of Public Health's Humanitarian Research Lab, 14.02.2023: <https://hub.conflictobservatory.org/portal/apps/sites/#/home/pages/children-camps-1>

Зокрема, зі слів так званої «міністерки з освіти, науки і молоді Республіки Крим» Валентини Лаврик, в дитячих таборах в Криму та регіонах РФ багато уваги приділяється виховній роботі з дітьми з «ДНР», «ЛНР», окупованих Запорізької та Херсонської області, регулярно проводять «Розмови про головне»⁴³.

«Розмови про головне/важливе» – це уроки, присвячені формуванню у школярів «любові до Батьківщини, гордості за свою країну і патріотизму». В рамках програми на «День захисника Вітчизни», наприклад, з українськими дітьми обговорювали «миротворчі операції російської армії в Нагірному Карабаху, Південній Осетії, Казахстані, розгром терористів в Сирії, захист співвітчизників і звільнення Донбасу в ході спеціальної воєнної операції». Вчитель, підсумовуючи обговорення, мав акцентувати увагу на тому, що Росія – це країна, яка використовує свої збройні сили виключно для підтримки загального миру⁴⁴.

Крім того, з початку навчального року діти з «ДНР», «ЛНР», окупованих Запорізької та Херсонської області (а їх у кримських таборах на листопад 2022 року було більше 600) почали навчатися за російською шкільною програмою⁴⁵. Таке навчання відбувалося і для дітей, які залишалися на окупованих територіях, де вони проживали раніше, і передбачало примушування спілкуватися в школі виключно російською. Школи на окупованих територіях також «охоронялися» російськими військовими⁴⁶.

Дітей виводили на лінійки з підняттям прапора РФ та окупованого Криму; з вітальним словом для них виступали Володимир Сальдо («губернатор Херсонської області»), Валентина Лаврик («міністр освіти, науки та молоді Республіки Крим»), а також Олена Романовська («заступник Голови Ради Міністрів Республіки Крим – міністр праці та соціального захисту Республіки Крим»). Катерина Арламенкова (координатор Російського руху школярів у «Республіці Крим») організувала зустріч дітей із Херсона з активістами Російського руху школярів, «Великої Зміни», Юнармії⁴⁷.

43 Розговори о важном: что это такое и что известно о программе? / Онлайн школа Skysmart, 8.09.2022, оновлено 10.01.2023: <https://skysmart.ru/articles/useful/razgovory-o-vazhnom>

44 Розговори о важном. Сценарий занятия «День защитника Отечества» 10–11 классы: <https://razgovor-cdn.edsoo.ru/media/file/defenderday-1011-script.pdf>

45 Владимир Константинов: «Несмотря на трудности, летняя кампания по отдыху и оздоровлению детей в Крыму состоялась» / Крымские Известия, 08.11.2022: <https://new.crimiz.ru/rubriki/89-gossovet/19779-vladimir-konstantinov-nesmotrya-na-trudnosti-letnyaya-kampaniya-po-otdykhu-i-ozdorovleniyu-detej-v-krymu-sostoyalas>

46 «Слова "Україна" у них взагалі немає»: примусова русифікація дітей на Запоріжжі і роль колаборантів у цьому злочині / Запорізький центр розслідувань, 14.11.2022: <https://incentre.zp.ua/slova-ukrayina-u-nyh-vzagali-nemaye-prymusova-rusyfikacziya-ditej-na-zaporizhzhii-i-rol-kolaborantiv-u-czomu-zlochyni/>

47 Сторінка Вконтакті «Навигаторы Детства | КРЫМ», 09.10.2022: https://vk.com/wall-214910068_4716

Дітям зі Скадовська Херсонської області також організували культурно-патріотичну програму відпочинку в таборі на території Кабардино-Балкарії, РФ. Організаторами виступили представники російських політичних партій⁴⁸.

Дітям із Херсонської області влаштовували культурні заходи, які «закладають культурний код», де діти мали слухати гімн «своєї країни» – Росії. Стверджувалося, що в навчальному процесі їм «більше не доведеться читати брехливі підручники», вони «вчаться заново», а термін перебування в Криму – необмежений, поки «не запанує мир в їхній домівці»⁴⁹.

Для «складних підлітків» була запланована окрема програма. 200 таких підлітків з Росії, серед яких були і підлітки з «ЛНР» та «ДНР», привезли на «профілактичну роботу для військово-патріотичного виховання». Їх відвезли в Російський університет спецназу в Гудермесі Чеченської Республіки РФ, провели екскурсію на навчальному полігоні та лекцію про «героїв Росгвардії»⁵⁰. Рішення відправити підлітків на цю програму було ухвалене на зустрічі Марії Львової-Белової з Рамзаном Кадіровим, головою Чеченською Республіки в складі РФ, а організацію поїздки очолив міністр з національної політики, зовнішніх зв'язків, друку та інформації Чечні Ахмед Дудаєв⁵¹.

Отже, під час всього перебування в таборах для дітей влаштовують навчання та культурну програму, засновану на російській пропаганді, а з осені 2022 року їх залучили до навчання за російськими стандартами освіти, що включають неправдиву інформацію про вторгнення Росії в Україну і «патріотичне виховання», а також мілітаризацію навчання. Всі ці заходи проводять за ініціативи та широкої підтримки вищого політичного керівництва РФ.

При цьому, згідно із Конвенцією про права дитини, держави зобов'язані забезпечувати право дитини на збереження індивідуальності, будь-який догляд за дитиною повинен враховувати її етнічне походження, релігійну і культурну належність і рідну мову⁵². Освіту дітей до 15 років, які осиротіли чи були розлучені зі своїми сім'ями внаслідок війни, потрібно доручати особам із такими самими

48 Какой «хороший тамада» и конкурсы интересные / телеграм-канал ХЕРСОН: Война Без Фейков, 11.10.2022:

https://t.me/s/kherson_non_fake?q=Какой+«хороший+тамада»+и+конкурсы+интересные

49 В КИПУ провели национальный концерт для детей-беженцев / Миллет, 24.11.2022: <https://trkmillet.ru/v-kipu-proveli-nacionalniy-koncert-d/>

50 В рамках реализации федеральной программы «Подростки России» в Чеченскую Республику прибыли 200 трудных подростков из различных субъектов России, в том числе Луганской и Донецкой Народных Республик, состоящих на учёте в соответствующих органах / Телеграм канал Рамзана Кадырова, главы Чеченської республіки в складі РФ, 16.11.2022: https://t.me/s/RKadyrov_95/3104

51 Глава Чечни Рамзан Кадыров сообщил, что в регион прибыли 200 подростков со всей России, в том числе из Луганской и Донецкой народных республик. Они стоят на учете как трудные подростки / Коммерсантъ, 16.11.2022: https://vk.com/wall-23482909_2718063

52 Стаття 20 Конвенції про права дитини: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

культурними традиціями⁵³, за можливості особами їхньої національності, мови та релігії⁵⁴.

Навчання в таборах та школах за російською програмою, а також додаткові заходи поза навчанням, організовані Російською Федерацією, очевидно мають на меті зруйнувати зв'язки українських дітей з їх національною групою та унеможливити повернення в Україну. Крім того, про свідомий намір перешкодити навчанню за українською програмою та замінити його на освіту за російською програмою свідчить те, що до батьків на окупованих територіях України приходили з обшуками, перевіряли техніку на предмет навчання дітей в українських школах онлайн. Під час обшуків їм погрожували штрафами й тим, що відберуть дітей, якщо батьки не віддадуть їх до російських шкіл⁵⁵.

53 Стаття 24 Конвенції про захист цивільного населення під час війни: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

54 Стаття 50 Конвенції про захист цивільного населення під час війни: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

55 В Бердянську окупанти провели рейд по родинах, які не віддають дітей до російських шкіл / Центр національного спротиву, 08.03.2023: <https://sprotyv.mod.gov.ua/2023/03/08/v-berdyansku-okupanty-provely-rejd-po-rodynah-yaki-ne-viddayut-ditej-do-rosijskyh-shkil/>

ПОМІЩЕННЯ ДІТЕЙ ПІД ОПІКУ В РОСІЇ

В контексті передавання дітей під опіку в Росії визнання дітей з окупованих територій України громадянами Росії⁵⁶ та можливого їх усиновлення варто ще раз наголосити про зобов'язання держав поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки⁵⁷.

56 Президент РФ підписав закони о вхождении в состав России ДНР, ЛНР, Запорожской и Херсонской областей / Офіційний сайт Державної Думи Федеральних Зборів РФ [Електронний ресурс: <http://duma.gov.ru/news/55420/>

57 Стаття 8 Конвенції про права дитини: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

Вимоги до усиновлення також передбачають, що держави зобов'язані забезпечити, щоб усиновлення дитини дозволяли лише компетентні органи, уповноважені на це, і під час надання такого дозволу вони повинні переконатися, що усиновлення припустиме з огляду на статус дитини щодо батьків, родичів і законних опікунів, і що, якщо потрібно, зацікавлені особи дали свою усвідомлену згоду на усиновлення. Усиновлення в іншій країні розглядається тоді, коли дитина не може бути передана на виховання або в сім'ю в країні походження⁵⁸.

Окупаційна держава за будь-яких обставин не має права змінювати громадянський статус дітей⁵⁹.

Таке передавання дітей також має ознаки злочину геноциду в частині насильницького передавання дітей з однієї людської групи в іншу⁶⁰. Намір знищити групу або її частину, центральний для злочину геноциду, простежується у діях, спрямованих на викорінення ідентичності дітей, які були переміщені. Зокрема, через практику занурення їх в російську систему освіти відразу після переміщення, яка застосовується як щодо дітей, позбавлених батьківського піклування, так і щодо дітей, які були відправлені батьками на «відпочинок у таборі».

Поміщення дітей під опіку чи піклування в російські сім'ї замість належного пошуку родичів в їхній національній групі та передавання таких дітей відповідальним органам України теж сигналізує про сплановану кампанію насильницького виключення цих дітей з української національної групи. Особливо небезпечним є усиновлення дітей, процедура якого передбачає закриття інформації про дитину, а також можливість для нових батьків змінити її персональні дані, що унеможлиблює її подальшу ідентифікацію.

Кампанія вивозу дітей з окупованих територій Донецької області в Москву та Підмосков'я розпочалася ще в квітні 2022 року. На початку квітня Московська область запропонувала проект — допомагати знайти родичів дітям, що залишилися без батьків на Донбасі, а якщо не вийде — нові сім'ї. Родичів планували шукати лише в державних базах РФ і базах Червоного Хреста. За даними російських джерел, ініціативу обговорювали «голова ДНР» Денис Пушилін, віце-спікер Ради РФ Андрей Тручак, віце-спікерка Держдуми РФ Анна Кузнецова, Уповноважена при президентові РФ з прав дитини Марія Львова-Белова та заступник голови уряду Підмосков'я В'ячеслав Духін.

На цій зустрічі ставили й питання синхронізації законодавства для того, щоб зробити усиновлення дітей з «ДНР» можливим. Для цього було створено спільний штаб під керівництвом Марії Львової-Белової та Елеонори Федоренко,

58 Стаття 21 Конвенції про права дитини: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

59 Стаття 50 Конвенції про захист цивільного населення під час війни: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

60 Стаття 2 (е) Конвенції про запобігання злочину геноциду і покарання за нього: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_389#Text; Стаття 6 (е) Римського Статуту Міжнародного кримінального суду: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

«Уповноваженої з прав дитини в ДНР». До штабу залучені депутати і представники профільних міністерств і відомств РФ⁶¹.

23 квітня 2022 року в місто Апрелевка⁶² Московської області РФ привезли 20 дітей з Донецької школи-інтернату № 1, яку ще в лютому «евакуювали» в Таганрог, РФ. Це були діти, батьки яких померли (не під час бойових дій) або позбавлені батьківських прав. Наймолодшій дитині виповнилося три роки⁶³. 28 дітей були привезені раніше, а 14 липня 2022 року ще дев'ять дітей, двоє з яких з Будинку дитини «ДНР», були вивезені в Курськ, РФ, а в квітні 2022 року їх привезли в Підмосков'я. Губернатор Московської області Андрей Воробйов, який їх зустрічав, окремо дякував Марії Львовій-Беловій за підтримку і супровід цього процесу⁶⁴.

Двоє дітей восьми і дев'яти років зі школи-інтернату в Донецьку були передані в прийомну сім'ю в Підмосков'ї. При цьому відомо, що в Маріуполі живе їхня бабуся⁶⁵.

Трьох дітей зі школи-інтернату в Вугледарі Донецької області, які не розуміли, куди їх везуть, взяла під тимчасову опіку сім'я з Московської області. Очільники регіону й особисто губернатор Андрей Воробйов сприяли тому, щоб ще 27 дітей-сиріт з «ДНР» були прийняті в такі сім'ї⁶⁶.

Із Маріуполя в Донецьк вивезли дітей із санаторію — дітей, які мають опікунів. У сюжеті на російському державному каналі стверджували, що їх вивезли з «підвалу санаторію»⁶⁷, тоді як одна дитина із групи заявила, що їх до Запоріжжя намагався вивезти волонтер, але на блокпості російські військові відправили їх у Мангуш Донецької області, а звідти їх вивезли в Донецьк. Коли з опікунами зв'язалися «служби у справах дітей Донецьку», вони вимагали дані дітей для того, щоб зробити їм «документи ДНР», і заявляли, що якщо батьки не приїдуть їх забрати, вони залишаться там, їм зроблять документи і роздадуть по сім'ях — про це говорили і опікунам, і самим дітям щодня⁶⁸.

61 Подмосковье поможет с устройством детей-сирот из ЛДНР в приемные семьи в России / 360, 06.04.2022: <https://360tv.ru/news/mir/podmoskove-pomozhet-s-ustroystvom-detej-sirot-iz-ldnr-v-priemnye-semi-v-rossii/>

62 Наро-Фомінський міський округ Московської області.

63 Детей из Донбасса взяли под опеку в Подмосковье. Главное о гуманитарной программе / 360, 23.04.2022: <https://360tv.ru/tekst/obschestvo/opeka-detej-donbassa/>

64 Семья из Подмосковья взяла под опеку 9 детей из ДНР / Ступинская панорама, 14.07.2022: https://instupino.ru/news/vlast_i_obschestvo/semya-iz-podmoskovya-vzjala-pod-opeku-9-detej-iz-dnr

65 От воспоминаний о бомбоубежищах к мечтам. Двух братьев из Донецка примет подмосковная семья / 360, 23.04.2022: <https://360tv.ru/tekst/obschestvo/dvuh-bratev-iz-donetska-primet-podmoskovnaja-semja/>

66 Полжизни под обстрелами. Подросток из Угледорска и две его сестры нашли новый дом в Подмосковье / 360, 23.04.2022: <https://360tv.ru/tekst/obschestvo/polzhizni-pod-obstrelami/>

67 Дети подземелья Мариуполь Украина / YouTube канал «анонсы», 25.03.2022, перезалито прямий ефір випуску Першого каналу: <https://www.youtube.com/watch?v=csraK01YmSw>

68 «Я привез малых здоровых и живых»: как шесть детей выжили в Мариуполе, застряли в ДНР и оказались в Европе / BBC News Русская служба, 18.07.2022: <https://www.bbc.com/russian/features-62149012>

Коли двох хлопців-сиріт забрали з Мангуша до Донецька, опікуна ніхто не шукав. Їм пропонували залишатися на окупованій території, казали, що можна поїхати у табір на 21 день — відпочити, а потім і своє навчання продовжити у так званій «ДНР»⁶⁹. Контакт із опікуном діти шукали самостійно.

Інша ситуація, в якій батьки й опікуни можуть бути розлучені зі своїми дітьми, — коли батьки не пройшли так звану «фільтрацію». Так, дітей (хлопчик та дві дівчинки) розлучили з батьком на блокпості через те, що він колишній військовий. Дітей посадили в евакуаційний автобус, а батька затримали. Дітей спочатку відвезли в Новоазовську лікарню, а через деякий час представниця, вірогідно, органів опіки та піклування приїхала і забрала їх «у табір».

Близько 30 дітей літаком із Ростова-на-Дону спецрейсом доправили в Москву, а потім в табір «Поляна». Батька, який у день, коли дітей вивезли, щойно вийшов із колонії в Оленівці (Донецька область), запевнили, що дітей повезли на лікування і скоро повернуть. Але в середині травня 2022 року в табір приїхали три представниці соцслужби і сказали, що «через обставини, які склалися», до батька їх перевезти не зможуть (через обстріли). Дітям запропонували зв'язатися з родичами в Росії, якщо вони є, але й вони теж не встигли би приїхати. Дітям сказали, що їх можуть влаштувати або в тимчасову сім'ю, або в дитбудинок. Батькові вдалося забрати дітей, але хлопчик розповідає, що в таборі багато кому казали і про «тимчасову», і про «постійну» сім'ю, і багато кого усиновили. Його друга усиновила особисто Марія Львова-Белова⁷⁰.

Ще одним прикладом є історія Сергія, якого вивезли з населеного пункту під Маріуполем у Донецьк, хоча там у нього залишалися родичі. Його родичі дізналися про це постфактум і випадково від співробітниці «опікунської служби». Його єдиний український документ — свідоцтво про народження — «загубився», коли його «віддали в Москву». У Донецьку Сергію повідомили, що через обстріли далі тут перебувати небезпечно, і тому його забирають у дитячий будинок в Росію. З Донецька Сергія відвезли в Ростов-на-Дону, звідки літаком доправили в дитячий будинок в Підмосков'ї. Там він провів місяць, і звідти його перевели до іншого дитячого будинку в Єгор'євську (Московська область Росії), обіцяючи при цьому потім повернути. Влітку 2022 року Сергій уже потрапив до подружжя росіян, «нової сім'ї», де вже було троє власних і одна прийомна дитина. Вони весь час обговорювали Україну, «нацистів в Україні», хоча хлопець постійно просив цього не робити. Сергію також примусово видали російський

69 Операція тривалістю 6 діб: як двох підлітків, вивезених з Маріуполя, повернули в Україну / Громадське Радіо, 08.07.2022: <https://hromadske.radio/podcasts/simeynyy-al-bom-dity-viyny/1057176>

70 «Пап, у тебя есть максимум пять дней, чтобы нас забрать» «Медуза» рассказывает историю мариупольца, который прошел через плен и знаменитую колонию в Еленовке — и не дал россиянам усыновить его детей / Медуза, 03.11.2022: <https://meduza.io/feature/2022/11/03/pap-u-tebja-est-maksimum-pyat-dney-chtoby-nas-zabrat>

паспорт, за ініціативою Марії Львової-Белової, однак його відразу забрали прийомні батьки⁷¹.

У червні 2022 року Марія Львова-Белова заявила, що кілька регіонів Росії «за прикладом Московської області за пропрацьованою технологією» прийняли 108 українських дітей в сім'ї — це Москва, Ямало-Ненецький автономний округ, Калузька, Тульська, Ростовська та Воронежська області⁷².

14 липня 2022 року літак зі 108 дітьми з «ДНР» прибув на військовий аеродром Чкалово в Підмосков'ї. Там їх зустрічала Єлена Зайцева, начальниця управління з опіки та піклування неповнолітніх Департаменту праці і соцзахисту населення Москви. Відразу з аеропорту їх мали відправити в нові сім'ї. В Москві залишилося вісім дітей⁷³.

16 липня 2022 року стало відомо, що сім'я з Салехарда Ямало-Ненецького автономного округу РФ оформила опіку над двома сиротами з «ДНР», а загалом в окрузі житимуть 10 прийомних дітей з Донбасу. До Салехарда дітей супроводив Даніл Трубіцин, уповноважений з прав дитини цього округу⁷⁴.

Щодо індивідуального вивозу дітей з окупованих територій Марія Львова-Белова заявляла, що в Росію із зони бойових дій дорослі вивозили багато дітей-сиріт, «всім без проблем давали право на опіку» («Ви їх врятували, тож маєте повне право на їхню опіку»)⁷⁵.

У процедурі опіки та піклування варто також враховувати, що російські сім'ї, які приймають дитину за процедурою, отримують фінансові виплати. Зокрема, на 2022 рік одноразова виплата становила 20 472,77 рублів. При цьому, якщо дитина, яку беруть під опіку, має інвалідність, або дитина старше семи років, або сім'я одночасно приймає братів і сестер (не розлучає їх), то сума збільшується до 156 428,66 рублів. Сума нараховується за кожну дитину окремо.

Крім того, таким батькам передбачені щомісячні виплати, які можна оформити одночасно з одноразовою виплатою, і які батьки можуть отримувати до того часу, коли дитині виповниться 18 років. Ці виплати можуть нараховуватися як дитині, так і опікуну. Однак, якщо виплати перераховують на пряму дитині, вона ними вільно розпоряджатися не може — лише за дозволом органів опіки. Якщо

71 «Допоможіть мені». Історія депортації підлітка, якого вдалося повернути в Україну / Українська Правда, 30.12.2022: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/12/30/252072/>

72 Приемные семьи в ЯНАО готовы принять детей из Донбасса / URA.RU, 09.06.2022: <https://ura.news/news/1052560207>

73 Московские семьи взяли под опеку детей из Донбасса / Официальный портал Мэра и Правительства Москвы, 15.07.2022: <https://dszn.ru/press-center/news/9116>

74 Семья из ЯНАО взяла под опеку детей из Донбасса / URA.RU, 16.07.2022: <https://ura.news/news/1052570684>

75 Дала слово Алене. Жанна спасла детей погибшей соседки, а их вернули в ДНР / Аргументы и Факты, 21.09.2022: https://aif.ru/society/people/dala_slovo_alene_zhanna_spasla_detey_pogibshey_sosedki_a_ih_vernuli_v_dnr

ж виплати отримують батьки, вони ними вільно розпоряджаються, передбачена лише можлива перевірка від органів опіки. Щомісячні виплати залежать від регіону проживання. Наприклад, у Москві на 2022 рік батьки отримували 18 150 рублів на місяць⁷⁶.

Отже, РФ порушує свої зобов'язання поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки та заборону змінювати громадянський статус дітей, передаючи дітей, переміщених з окупованих територій України, під опіку та піклування громадянам РФ, не проводячи належного пошуку їхніх родичів та не повідомляючи і не передаючи таких дітей відповідальним органам України. Заходи щодо спрощення усиновлення, визнання таких дітей громадянами РФ, а також навчання в межах російської системи освіти також є порушеннями цих зобов'язань. Такі дії РФ спрямовані на розірвання зв'язку дітей з Україною, унеможливлення їх повернення, вони мають ознаки злочину геноциду в частині насильницького передавання дітей з однієї людської групи в іншу.

76 Скільки платят опекунам и опекаемым / Дарья Сопина, 05.10.2022: <https://life.akbars.ru/personal-finance/zhivem-po-zakonu/skolko-platyat-opekunam-i-opekaemym/>

